

Stanowiska dotyczące zarządzania Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE)

Stanowiska dotyczące zarządzania mają na celu dostarczenie zwięzłych wytycznych, traktowanych przez LCIE jako dobre praktyki zarządzania w odniesieniu do wybranych aspektów ochrony dużych drapieżników.

Postępowanie z zuchwałymi wilkami

Kontekst

Współcześnie wilki rekolonizują te części Europy, gdzie przez długi czas były nieobecne. Na wielu takich obszarach zarówno lokalni mieszkańcy, jak i władze nie są pewni, jakie zachowania wilków mogą być uznawane jako „normalny” behavior drapieżników, a jakie odbiegają od normy i mogą stać się źródłem problemów. Wilki to zwierzęta inteligentne, o dużych możliwościach adaptacyjnych, przejawiające szeroki zakres zachowań, zależnych od osobowości i doświadczeń poszczególnych osobników oraz od okoliczności. Sytuacje, w jakich ludzie odczuwają strach wywołany zachowaniem wilków, mogą być z grubsza podzielone na dwa typy: (1) sytuacje, w których wilki faktycznie zachowują się w sposób zuchwały, i (2) sytuacje, w których wyobrażenia ludzi na temat tego, co jest normalnym zachowaniem wilków, nie są zgodne z tym, jak się wilki faktycznie zachowują. Druga sytuacja jest znacznie częstsza od pierwszej.

Wiedza na temat tego, kiedy konkretne zdarzenie z udziałem wilków może eskalować i w konsekwencji wymaga interwencji, jest w dużej mierze oparta na pojedynczych obserwacjach, a oceny sytuacji często opierają się na osobistych osądach. To samo odnosi się do skuteczności różnych sposobów interweniowania, takich jak metody odstraszenia, mających na celu zmianę behavioru. Brak odpowiednich badań naukowych spowodowany jest przede wszystkim tym, że wilki rzadko zachowują się w sposób, który może być uznany za ważny z punktu widzenia bezpieczeństwa ludzi. Co więcej, brak jest szczegółowej dokumentacji takich rzadkich przypadków, nie ma także jasnej definicji tego, co należy rozumieć pod pojęciami „zuchwały” lub „niebezpieczny” wilk.

W związku z tym wykorzystaliśmy dostępne świadectwa interakcji wilków i ludzi, naszą wiedzę na temat ekologii wilka oraz doświadczenia z podobnych zdarzeń dotyczących innych gatunków (kojotów, psów dingo, niedźwiedzi), aby wprowadzić klarowną terminologię i dokonać wstępnej oceny tego, które rodzaje zachowań wilków mogą być traktowane jako niestwarzające zagrożenia, a jaki behavior wymaga uwagi, ponieważ może stać się istotny dla bezpieczeństwa ludzi (Tabela 1). Opisaliśmy, jakie działania powinny być podjęte w odniesieniu do niepłochliwych wilków, a także w jaki sposób gromadzić informacje, aby dysponować danymi do przyszłych analiz oraz potencjalnych, bardziej kierunkowych i opartych na faktach decyzji. Na końcu podsumowaliśmy priorytety badawcze, których celem jest lepsze zrozumienie tego, jak często zuchwałe zachowania występują u europejskich wilków, jakie czynniki wyzwalają rozwój takiego behavioru, a także jakie działania mogą być rekomendowane dla skutecznego zapobiegania rozwojowi niechcianych zachowań u tego gatunku.

Terminologia

Habitucja: to proces uczenia się, w trakcie którego zwierzę przyzwyczaja się do powtarzających się bodźców, nie mających ani negatywnych, ani pozytywnych konsekwencji. Zhabituowane wilki uczą się, że ludzie nie stwarzają dla nich zagrożenia, i przyzwyczajają się do ludzkiej obecności. Ten poziom habituacji nie stwarza problemów, jeśli wilki, tolerując ludzi, ich infrastrukturę, pojazdy oraz aktywności, utrzymują jednocześnie określony dystans i nie wykazują bezpośredniego zainteresowania samymi ludźmi. W rzeczywistości pewien poziom habituacji jest niezbędny dzikim zwierzętom żyjącym w zdominowanych przez ludzi krajobrazach Europy. Jednak habituacja jest procesem adaptacyjnym, a *silna habituacja*, której rezultatem jest obecność wilków w bliskiej odległości od ludzi, jest zachowaniem, które może generować problemy.

Bliskie spotkania: są to spotkania wilków i ludzi znajdujących się w odległości 30 i mniej metrów od siebie, podczas których ludzie mogą być jednoznacznie zidentyfikowani przez wilki jako ludzie (nie dotyczy to osób znajdujących się w pojazdach, na ambonach łowieckich, jadących konno, etc.). Większość bliskich spotkań kończy się niezwłocznym wycofaniem się wilka. Zdarzenia, podczas których wilki tolerują obecność ludzi w odległości 30 i mniej metrów nie reagując ucieczką, może wskazywać na silną habituację lub warunkowanie pozytywne.

Dystans 30 m jest wyborem arbitralnym, niemniej jednak badania naukowe pokazały, że zwykle wilki wycofują się natychmiast, gdy zobaczą człowieka z takiej odległości. Co więcej, jest to maksymalna odległość, z której można stosować metody odstraszające, takie jak strzały kulami gumowymi.

Warunkowanie pozytywne: ma miejsce wówczas, gdy behavior jest wzmocniony bodźcami pozytywnymi. Pozytywnym bodźcem może być pokarm, intrygujące obiekty lub po prostu przyjemne doświadczenie (np. zabawa). *Warunkowanie pokarmowe* jest formą warunkowania pozytywnego, w efekcie którego zwierzę wiąże obecność ludzi lub miejsc, w których ludzie regularnie przebywają (np. pola biwakowe, obejścia przy domach), z dostępnością pokarmu.

Warunkowanie negatywne (awersyjne): ma miejsce wówczas, gdy zachowanie lub konkretna sytuacja są związane z negatywnym doświadczeniem. W rezultacie zwierzęta zazwyczaj unikają takiego zachowania lub unikają zaangażowania w tego typu sytuacje. Warunkowanie negatywne może być wywoływane poprzez użycie różnych metod odstraszania, takich jak strzały kulami gumowymi lub użycie petard.

Wilk niepłochliwy (zuchwały) to wilk, który wielokrotnie toleruje ludzi (osoby mogące być rozpoznane przez wilka jako ludzie) w odległości 30 i mniej metrów, a nawet celowo i wielokrotnie podchodzi do ludzi na taką odległość. Pierwotną przyczyną takiego zachowania jest silna habituacja. Brak płochliwości może być też związany z warunkowaniem pozytywnym lub przez nie wzmocniany.

Wilki, które są wielokrotnie obserwowane w sąsiedztwie zamieszkałych domów, są często uznawane za niepłochliwe. Ważne jest jednak rozróżnienie pomiędzy wilkami podchodzącymi do ludzi/tolerującymi obecność ludzi na bliską odległość (kiedy wilki są w stanie rozpoznać ludzi i wiedzą, że są przez nich widziane) oraz wilki podchodzące do zabudowań (gdy ludzie nie są bezpośrednio widoczni, a same wilki nie mają świadomości, że są obserwowane). Osobniki opisane w drugim przypadku nazywamy *wilkami tolerującymi zabudowania*.

Wilki w krajobrazie kulturowym

Jest to nieuniknione, że na przeważających obszarach Europy wilki żyją w krajobrazach zdominowanych przez ludzi. Wilki użytkują rozległe terytoria, często sięgające setki kilometrów kwadratowych, z których większość jest pofragmentowana licznymi drogami i zabudowaniami. Żyjącym w takich środowiskach dzikim zwierzętom niezbędny jest określony stopień adaptacji do ludzkich budowli, aktywności i obecności ludzi. Większość dzikich zwierząt wystrzega się bezpośrednich spotkań z ludźmi, jednak nie są w stanie uniknąć wszelkich ludzkich konstrukcji będących elementem ich siedlisk. Dla wilków w Europie normalnym i nieuniknionym jest okazjonalne przechodzenie nocą przez lub w pobliżu miejscowości, poszukiwanie pożywienia na obrzeżach wsi lub sporadyczne przechodzenie w zasięgu ludzkiego wzroku, w sąsiedztwie zamieszkałych budynków w dzień. Doświadczenie wskazuje, że takie zachowanie zazwyczaj nie stwarza zagrożenia dla ludzi, ponieważ ataki wilków na ludzi są niezmiernie rzadkie.

W dzisiejszej Europie najbardziej prawdopodobną przyczyną stwarzających problemy zachowań wilków w stosunku do ludzi jest silna habituacja do bliskiej obecności ludzi w powiązaniu z warunkowaniem pozytywnym (takim jak warunkowanie pokarmowe). Większość spośród nielicznych raportowanych od połowy ubiegłego wieku w Europie i Ameryce Północnej ataków wilków na ludzi dotyczy osobników wykazujących oznaki silnej habituacji. Z tego powodu, w odniesieniu do potencjalnego zagrożenia, jakie wilki mogą stanowić dla ludzi, skupiono się na wilkach wykazujących brak strachu i akceptowanie bezpośredniej obecności ludzi. Dla wilków – oprócz pożywienia – również psy mogą być silnym atraktantem. Istnieje wiele relacji, w których wilki podchodzą do ludzi, lecz ostatecznie atakują psa towarzyszącego człowiekowi, ignorując znajdującą się obok osobę.

Młode wilki mogą mieć krótszy dystans ucieczki nawet bez uprzedniej habituacji, ponieważ są bardziej ciekawskie i naiwne od dorosłych osobników. Jednak ponieważ młode zwierzęta są bardziej podatne na nowe bodźce, są tym samym bardziej podatne na habituację niż dorosłe. Dlatego nie jest zaskoczeniem, że wilkami wykazującymi zuchwałe zachowania są często szczenięta lub osobniki w pierwszym roku życia. W środowiskach zdominowanych przez ludzi powoduje to pojawianie się zagrożenia polegającego na intencjonalnym lub nieintencjonalnym przyzwyczajaniu szczeniąt do bezpośredniej obecności człowieka.

Choć twierdzenie to jest często przywoływane, nie ma naukowych dowodów na to, że wilki w populacjach nie poddanych presji łowieckiej są groźniejsze dla ludzi od wilków z populacji eksploatowanych łowiecko. Brak płochliwości u zwierząt jest częściowo dziedziczny, a odstrzały mogą powodować usuwanie z populacji w pierwszej kolejności osobników mniej płochliwych. W rezultacie ostrożniejsze, neofobiczne osobniki mogą mieć wyższy sukces rozrodczy. W tym przypadku polowania mogą działać w kierunku selekcji osobników ostrożniejszych. Jednak nawet jeśli zwierzęta w populacjach nieużytkowanych łowiecko mogą być mniej ostrożne, nie stają się one automatycznie zuchwalsze i zainteresowane ludźmi, ani nie są większym zagrożeniem. Dopóty, dopóki wilki nie otrzymują pozytywnych bodźców, większość z nich ignoruje ludzi.

Postępowanie z zuchwałymi wilkami

Na behavior wpływ ma wiele czynników, m.in. uwarunkowania genetyczne, własne doświadczenie, wiek, płeć, odczucie głodu, wpływ rodziców oraz rodzeństwa. Utrudnia to zrozumienie, które konkretnie czynniki predysponowały danego osobnika do zachowania się w taki a nie w inny sposób w danej sytuacji. W rezultacie konkretne działania muszą się opierać na szerokich ogólnych zasadach, mających zastosowanie w stosunku do różnych sytuacji problemowych, często przy braku szczegółowej wiedzy na temat wszystkich konkretnych przyczyn.

Prewencja

Chociaż brakuje nam szczegółowego zrozumienia rzeczywistego ryzyka stwarzanego przez niepełochliwe, zuchwałe wilki, znanych jest kilka przypadków z Ameryki Północnej, gdzie wilki okazujące zuchwałe zachowania zraniły lub zabiły ludzi. Istnieje również wiele znanych przypadków podobnych zachowań dingo w Australii i kojotów w Ameryce Północnej. Dlatego, dla zachowania zasady proaktywności, należy położyć nacisk na przeciwdziałanie rozwojowi u wilków zachowań zuchwałych. Kluczowe jest unikanie silnej habituacji wilków i/lub pozytywnego warunkowania, spowodowanego nieprawidłowym zachowaniem ludzi. Wilki powinny być traktowane zgodnie z zasadą: nie podchodź, nie dokarmiaj! (Podobnie do znanego hasła w odniesieniu do niedźwiedzi „dokarmiany niedźwiedź to martwy niedźwiedź!”).

Dokumentowanie

Przypadki zuchwałego zachowania wilków lub ich zbliżania się do zabudowań powinny być rejestrowane w sposób umożliwiający przyszłe paneuropejskie analizy. Bazy danych takich zdarzeń powinny zawierać dokumentację rozwoju każdego przypadku związanego z wilkami postrzeganymi jako zuchwałe. Rekomendujemy tworzenie dokumentacji za każdym razem, gdy zarejestrowany zostanie przypadek zachowań zuchwałych u wilka. Tylko w ten sposób możemy zgromadzić wystarczającą wiedzę dla lepszego przewidywania, czy i kiedy sytuacja z zuchwałymi wilkami (lub wilkami postrzeganymi jako zuchwałe) będzie eskalować i czy niezbędne jest podjęcie odpowiednich interwencji. Wyłącznie informacje z pierwszej ręki powinny być włączone do dokumentacji danej sprawy i wykorzystane do dalszych analiz. Każdy raport dotyczący zuchwałych wilków powinien być zweryfikowany w terenie i przeanalizowany przez ekspertów, a uzyskane informacje powinny być wymieniane pomiędzy regionami i państwami.

Interwencje

Na wczesnym etapie rozwoju zuchwałego behavioru lub okazywania przez wilki nadmiernej tolerancji w stosunku do zabudowań, szybkie usunięcie potencjalnych atraktantów może powstrzymać takie zachowania. Jeśli atraktanty nie zostały zidentyfikowane lub ich usunięcie nie poskutkowało zmianą zachowań, można wykorzystać odstraszenie w celu warunkowania awersyjnego. Działania odstraszące powinny być udokumentowane w taki sposób, by można je było wykorzystać do przyszłych analiz, w celu ustalenia, które metody mogą być uważane za efektywne w konkretnej sytuacji. Jeśli zachowania zuchwałe nie zanikają z czasem, a inne rozwiązania nie przynoszą sukcesu, usunięcie (odłów lub w większości przypadków odstrzał) wilka jest ostatecznym sposobem działania. Rozwiązania nieletalne (odłów) dotyczące konkretnego zwierzęcia są zwykle o wiele trudniejsze niż jego uśmiercenie. To, jak szybko i w jaki sposób władze będą interweniowały w przypadkach zuchwałych wilków, powinno być związane z

doświadczeniem, statusem populacji, lokalnym poziomem obaw i nastawieniem do wilków oraz poszanowaniem ograniczeń obowiązujących w międzynarodowych i krajowych przepisach związanych z ochroną przyrody i dobrostanem zwierząt.

Informacja

Społeczne nastawienie do wilków oraz akceptacja metod letalnych i nieletalnych jest odmienna w różnych częściach Europy. Z tego powodu jest bardzo prawdopodobne, że poszczególne państwa mogą stosować różne sposoby reakcji w odniesieniu do tych samych sytuacji konfliktowych. Niemniej jednak w każdym przypadku jest ważne, aby od samego początku informować społeczeństwo o dokonanej ocenie zachowania wilka i w logiczny sposób wyjaśnić, dlaczego stosowane są poszczególne rozwiązania. Kluczowe jest również wpływanie na społeczne oczekiwania dotyczące behawioru wilków; w tym celu należy podkreślać, że obecność wilków we współczesnych europejskich krajobrazach nie jest oznaką zachowań rodzących problemy lub zachowań niebezpiecznych, ale raczej świadectwem zdolności adaptacyjnych gatunku.

Priorytety badawcze:

- Gromadzenie dokumentacji: informacje dotyczące przypadków konfliktowych powinny być przechowywane przez instytucję zajmującą się zuchwałymi wilkami. Pozwoli to na przyszłe analizy, w celu ustalenia kiedy istnieje prawdopodobieństwo eskalacji lub zanikania sytuacji problemowych z upływem czasu.
- Dalsze badania porównawcze roli czynników genetycznych, osobowości i wieku oraz uczenia się, w rozwoju i utrzymywaniu się zachowań zuchwałych u wilków.
- Analiza wpływu użytkowania łowieckiego, w porównaniu do rozwiązań niezwiązanych z łowiectwem, na częstość i prawdopodobieństwo występowania u wilków zachowań zuchwałych, w odniesieniu do intensywności użytkowania terenu przez ludzi.
- Analiza skuteczności różnych metod odstraszenia.

Ponieważ nasza wiedza na temat poszczególnych przypadków i efektywności różnych sposobów reagowania wzrasta, niniejsze zalecenia będą aktualizowane.

Tabela. 1: Opis zachowań wilków oraz ocena powstałego ryzyka dla bezpieczeństwa ludzi wraz z zalecanymi działaniami.

Behawior	Ocena	Zalecane działania
Wilki przechodzą w pobliżu zabudowań nocą.	Nie ma zagrożenia	Nie ma potrzeby podejmowania działań.
Wilk przechodzi w zasięgu wzroku w pobliżu osad/ rozproszonych budynków w dzień.	Nie ma zagrożenia	Nie ma potrzeby podejmowania działań.
Wilk nie ucieka natychmiast po zauważeniu pojazdów lub ludzi. Zatrzymuje się i przygląda.	Nie ma zagrożenia	Nie ma potrzeby podejmowania działań.
Wilk jest obserwowany przez kilka dni w odległości poniżej 30 m od zamieszkałych budynków (powtarzające się zdarzenia przez dłuższy czas).	Sytuacja wymaga uwagi. Możliwy problem wynikający z silnej habituacji lub warunkowania pozytywnego.	Analiza sytuacji. Poszukać atraktantów i usunąć je. Rozważyć warunkowanie awersyjne.
Wilk wielokrotnie pozwala podejść do siebie na odległość poniżej 30 m.	Sytuacja wymaga uwagi. Wskazuje na silną habituację. Możliwe problemy wynikające z warunkowania pozytywnego.	Analiza sytuacji. Rozważyć warunkowanie awersyjne.
Wilk wielokrotnie sam podchodzi do ludzi na odległość poniżej 30 m. Przejawia zainteresowanie ludźmi.	Wymaga uwagi / sytuacja krytyczna. Warunkowanie pozytywne i silna habituacja może prowadzić do eskalacji zachowań zuchwałych. Niebezpieczeństwo zranień.	Rozważyć warunkowanie awersyjne. Usunąć wilka, jeśli zastosowane odpowiednio warunkowanie awersyjne okazało się nieskuteczne.
Wilk atakuje lub rani ludzi nie będąc sprowokowanym.	Sytuacja niebezpieczna.	Usunąć wilka.

Large Carnivore Initiative for Europe jest grupą ekspercką Komisji ds. Przetrwania Gatunków Światowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN)